

I. AZ ALFÖLD KUTATÁSOK RÖVID TÖRTÉNETE

Az Alföld rendszerezett kutatása lényegében THESSEDIK Sámuel óta tekinthető folyamatosnak. A török után különböző nemzetiségekkel is benépesülő Alföld, a falusi településhálózat részleges újratelepülése, a mezőgazdasági termelés lassú fejlődése, a határhasználat megváltozó rendje, a sajátos mezővárosi társadalmi-gazdasági környezet mind előfutárai voltak a XIX. századi nagy változásoknak, a vízrendezési munkálatoknak. SZÉCHENYI István és VÁSÁRHELYI Pál közismert és nagyrabecsült munkássága alapozta meg azt a grandiózus természetátalakító tevékenységet, mely sokirányban bontakoztatta ki a régió fejlődését és korai modernizációját. Hasonlóan nagy — mai szóhasználattal élve kutatás-fejlesztési — lépés volt a filoxeravész nyomán elinduló alföldi szőlőnemesítés és telepítés (MATHIASZ János), vagy a különböző — jellegzetesen alföldi agrártermelési körzetek (hagyma, paprika, őszi- és kajszibarack, alma, búza, stb.) kialakulását ösztönző mintagazdaságok és mezőgazdasági iskolák megszerveződő rendszere. A XIX—XX. század fordulója után, majd az 1930-as években a földrajz, a történettudomány és a néprajz is egyre nagyobb érdeklődést mutat az Alföld iránt. Ezeknek a kiemelkedő kutatóknak (GYÓRFFY Istvánnak, MENDÖL Tibornak, ERDEI Ferencnek és másoknak) nagy szerepük volt a táj társadalmi-gazdasági fejlődése olyan egyedi sajátosságainak feltárásában, amelyeknek közös vonása a lokális identitás erősítése, a maga korában kétségtelenül egyfajta modernizációt is szolgáló, de sok tekintetben egyedi mezővárosi paraszt polgári mentalitás és az igen erős helyi identitás szellemi támogatása volt.

Az ország egészéhez mért általános alföldi elmaradottságon azonban ez vajmi keveset változtatott, holott további értékes tervek születtek például az Alföld fásításáról (KAÁN Károly) vagy az egyetemi központok és tanyai iskolák céltudatos fejlesztéséről (KLEBELSBERG Kuno). A fejletlen infrastruktúra, az iparosodottság általában vett alacsony szintje, a városi középiskolákon és a két egyetemi városon kívül a képzettség alacsony színvonala, a nagy monarchiabeli védett agrárpiac megszűnése és az ennek következtében is fellépő agrártúlnépesedés mind jelezték, hogy múlt századi nagy változások helyi és helyzeti energiái nagyrészt kimerültek, a régióknak újabb modernizációs és felzárkózási igényei lennének. 1945 után újabb gazdasági társadalmi sokk érte a régiót, bár a kutatások — különösen a mezőgazdasági tudományok terén és az 1942-ben alakult szegedi Alföldi Tudományos Intézetben — tovább folytak.

A csaknem másfél évtizednyi viszonylagos szünet után az alföldi tanyavilág megszűnésének és átalakulásának tanulmányai (LETTRICH Edit, BECSEI József), a sajátos alföldi mezőgazdaság nagyüzemi változásainak területi konzekvenciáit értékelő könyvek (ENYEDI György; ASZTALOS István, SÁRFALVI Béla), a falu—város kapcsolatok új alföldi tendenciáiról szóló munkák (BELUSZKY Pál), a természeti viszonyok precíz leltárát adó Dunai és Tiszai Alföld monográfiák

(PÉCSI Márton, SOMOGYI Sándor, MAROSI Sándor), a gazdasági körzetek kialakíthatóságának vizsgálatai (KRAJKÓ Gyula), vagy az Alföld urbanizációjának másságát (TÓTH József) értékelő kutatások és a Bizakodó Alföld című könyv (ZOLTÁN Zoltán), az alföldi régióban való gondolkodást erősítő évkönyvsorozatok (Alföldi Tanulmányok, Alföldi Társadalom) mellett számtalan tanulmánykötet, vagy a sokféle egyedi kutatás és disszertáció is egyértelmű bizonyítékai annak, hogy az Alföld titkai, esetként szindrómatikusan fellépő területi-környezeti-gazdasági-települési-társadalmi tünetei (tünetcsoportjai) lankadatlan érdeklődést tápláltak a kutatókban.